

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію Наталії Семенів

«Лінгводидактичні засади створення і використання електронного підручника української мови для 5 класу (на матеріалі розділів: Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія)» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)
(Київ, 2019)

Актуальність обраної теми. Модернізація освіти, змістове наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу учасників освітнього процесу до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця проживання та форми навчання, створених на підставі ІКТ, спонукає до розроблення й запровадження електронних освітніх ресурсів, що, без перебільшення, є одним з основних елементів інформаційно-освітнього середовища. До таких ресурсів належать електронні дидактичні демонстраційні матеріали, електронний словник, електронний довідник, електронний навчальний посібник, електронний освітній ігровий ресурс, електронний лабораторний практикум, а також електронний підручник (е-підручник), лінгводидактичним засадам створення й використання якого присвятила свою дисертаційну роботу Наталія Семенів.

Закономірно, що розвиток комп'ютерних технологій викликає появу нових підходів до освітнього процесу. Зокрема, Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р, передбачено створення національної освітньої платформи з метою забезпечення вільного доступу всіх дітей шкільного віку до якісних сучасних навчальних ресурсів, а вчителів та батьків до якісних педагогічних, навчально-методичних, дидактичних, психологічних ресурсів тощо. До того ж реформування змісту шкільної освіти передбачає створення сучасних електронних освітніх ресурсів. Приміром, з 2018 року Міністерство освіти і науки України щороку оголошує конкурсний відбір проектів електронних підручників для закладів загальної середньої освіти, науково-методичний супровід якого забезпечує ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Також у серпні 2018 року Міністерство освіти і науки України дало старт експерименту з упровадження електронного підручника й електронної платформи «Електронний підручник для загальної середньої школи» (E-book for secondary education (EBSE)).

Саме ці чинники й увиразнюють актуальність дослідження Н. Л. Семенів, а звернення здобувачки до проблеми створення й використання електронного підручника української мови для 5 класу заслуговує цілковитого схвалення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Відзначимо, що теоретико-методологічну базу рецензованої роботи представлено досить повно. У вступі наявні всі необхідні компоненти: обґрунтування вибору теми дослідження, зв'язок дослідження з науковими програмами, об'єкт і предмет, мету й завдання дослідження, наукову новизну отриманих результатів, апробацію матеріалів дисертації, структуру й обсяг роботи тощо. Чітко окреслені п'ятеро завдань дослідження сприяють реалізації сформульованої мети – створення експериментального електронного підручника української мови й розроблення науково обґрунтованої методики використання його в освітньому процесі.

Водночас предмет дослідження не повністю увідповіднено з темою дисертації й метою її. Порівняймо: у назві роботи йдеться про «лінгводидактичні засади **створення і використання** електронного підручника української мови для 5 класу...» (виділення наше – С. О.), мета «полягає у **створенні** експериментального електронного підручника української мови й розробленні науково обґрунтованої **методики використання** його в освітньому процесі», а предмет дослідження обмежено чомусь лише **методикою використання** електронного підручника української мови (отже, поза увагою авторки дослідження в предметі залишається **створення** е-підручника).

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження дисертантка закономірно визначила Закон України «Про освіту», Державний стандарт базової середньої освіти, Концепцію розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепцію розвитку педагогічної освіти. Проте в контексті розроблення досліджуваної проблеми цілком виправданим було б звернення й до положень, що визначають порядок розроблення й упровадження електронних освітніх ресурсів, зокрема:

– Положення про електронні освітні ресурси (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2012 № 1060);

– Положення про електронний підручник (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2018 № 440).

На наше переконання, урахування вимог до змісту, організації матеріалу, інтерфейсу та дизайну, технічних і функційних вимог до е-підручника, визначені в цих положеннях на законодавчому рівні, лише б позитивно вплинули на результати дослідження.

Показовою є апробація результатів дослідження у формі доповідей на засіданнях лабораторії навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України, виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також у форматі авторської педагогічної майстерні при Івано-Франківському ОІППО та авторських семінарів.

У першому (описовому) розділі грамотно зреферовано й чітко викладено наукові засади створення електронного підручника для 5 класу. Зокрема, у процесі ретроспективного аналізу наукових праць Наталія Семенів простежує формування категорійного статусу е-підручника як сучасного засобу навчання української мови, залучаючи як дидактичні, так і лінгводидактичні роботи. Проаналізувавши авторські дефініції поняття «електронний підручник», здобувачка зміст терміна «електронний підручник» узагальнено представляє так: «це сучасний засіб навчання, що становить сукупність програмного забезпечення і призначений для викладу навчального матеріалу шляхом інтерактивної взаємодії з доданою функцією аналізу рівня знань учнів». Узагальнивши погляди науковців на тлумачення сутності двох термінів («електронний підручник» і «електронний підручник української мови»), *електронний підручник української мови* дисертантка тлумачить «як відкриту навчальну програмну систему комплексного призначення із розвиненими можливостями інтегрування інформації з різних джерел і дидактичних властивостей інших засобів навчання, гіпертекстовими, мультимедійними особливостями, причинно-наслідковим способом подання інформаційних відомостей та з постійним якісним зворотним зв'язком». Власне визначення електронного підручника Наталії Семенів не викликає принципових заперечень, проте його варто було б скорелювати з дефініцією терміна *е-підручник*, закріпленою в Положенні про електронний підручник (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2018 № 440): «е-підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію». З огляду на зазначене у визначенні здобувачки випущено ключові характеристики електронного підручника української мови, як-от: систематизоване викладення навчального матеріалу й інтерактивна взаємодія.

Заслугує на увагу представлений у п. 1.2 огляд психолого-педагогічних і психолінгвістичних засад організації навчально-пізнавальної діяльності п'ятикласників за електронним підручником. Вдалим вважаємо опертя на психолого-педагогічні принципи, передусім активізації і мотивації навчальної діяльності учнів.

Проте сумнівною (псевдонауковою), на нашу думку, видається назва п. 1.3 «Лінгводидактичний аспект конструювання електронного підручника для п'ятого класу». Хіба методика створення й використання електронного підручника української мови ґрунтується лише на одному лінгводидактичному аспектові? Доречно було б маркувати цей пункт *лінгводидактичними основами*, оскільки саме про них ідеться в цій частині дисертації: про принципи, методи і прийоми навчання української мови.

Важливим складником дисертації Наталії Семенів є другий розділ «Теорія і практика створення електронного підручника української мови для учнів п'ятого класу», у якому подано структурно-функційну модель е-підручника української мови для 5 класу, проаналізовано методичне забезпечення навчання п'ятикласників української мови, визначено стан розробленості досліджуваної проблеми.

Привертає увагу передусім структурно-функційна модель електронного підручника української мови для учнів п'ятого класу. Структурні елементи е-підручника дисертантка визначає через опис зовнішніх зв'язків його та внутрішньої організації. Зовнішні зв'язки реалізовано в низці тем, що становлять загалом зміст навчального предмета, а внутрішня організація визначає теоретичний матеріал, практичні завдання, контрольні та діагностичні запитання, тести тощо. Важливим є врахування того факту, що під час опрацювання навчального матеріалу Наталія Семенів пропонує використовувати не лише статистичні ілюстрації, у роботі з якими учень залишається пасивним спостерігачем, а й динамічний наочний матеріал (динамічні моделі), що дають змогу аналізувати, вивчати ілюстрований матеріал, ставати активним співучасником освітнього процесу.

Окремий підрозділ відведено аналізу методичного забезпечення процесу навчання учнів 5 класу української мови. У другому абзаці п. 2.2 здобувачка зауважує, що методичне забезпечення процесу навчання охоплює програми, підручники, методичні розробки, дидактичні посібники, упровадження у практику ефективних моделей, методик, технологій, а також системну взаємодію вчителя та здобувача освіти. Проте увагу дисертантка приділила здебільшого програмам і підручникам, зокрема й електронним, а решта – залишилося лише задекларованим на початку параграфа.

Закономірним у другому розділі є п. 2.3 «Методика і результати констатувального етапу експерименту». Водночас дискусію викликає мета констатувального етапу експерименту – «з'ясувати стан і результати навчання української мови учнів 5 класу, рівень сформованості знань із фонетики, орфоєпії, графіки і орфографії; фонетичних та орфоєпічних умінь і навичок, умінь сприймати й продукування висловлення, окреслити шляхи підвищення ефективності навчання української мови». Ця мета, на наш погляд, не корелює із загальною метою експерименту, яка «полягала в конструюванні електронного підручника на матеріалі розділів: «Фонетика. Орфоєпія Графіка. Орфографія» для учнів п'ятого класу, розробленні й апробуванні методики роботи з електронним підручником на уроках української мови в 5-х класах» (п. 3.1). До того ж мета констатувального етапу експерименту не відбиває змістових характеристик і самої назви другого розділу дисертації.

Виважено, послідовно й системно в третьому розділі представлено методику роботи з електронним підручником на уроках української мови в 5 класі. Дисертантка виявила досить високий фаховий рівень, визначаючи й реалізуючи мету та основні завдання педагогічного експерименту не лише на задекларованих у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти компетентнісному, діяльнісному й особистісно орієнтованому підходах, а й текстоцентричному і проблемному.

Традиційно для робіт такого типу представлено перебіг формувального етапу експерименту, у якому взяла участь достатня кількість респондентів, зокрема 622 учні (347 – з міських закладів загальної середньої освіти і 49 – із сільських) та 38 вчителів-словесників. У ході експериментального навчання, що передбачало перевірку ефективності впровадження електронного підручника, було скорельовано етапи роботи з е-підручником як учителя, так і учнів з етапами експерименту – мотиваційним, основним і контрольним. До кожного з етапів сформульовано мету, визначено завдання, окреслено очікуваний результат, дібрано адекватні змісту форми, методи і прийоми навчання.

Проте ступінь обґрунтованості наукових положень і рекомендацій був би вищим, якби для встановлення ефективності розробленої методики роботи з електронним підручником на уроках української мови в 5 класі було використано не лише кількісний аналіз експериментальних даних, а й методи математичної статистики. Приміром, для спростування нульової гіпотези (H_0) й доведення альтернативної (H_1) науково виправданим було б використання критерію згоди Пірсона χ^2 . Водночас дисертантка фрагментарно використала в роботі лише одне математичне рівняння $X = B 100\% : P$, визначаючи рівень

засвоєння мовного матеріалу під час узагальнення результатів написання диктанту. З огляду на зазначене у структурі третього розділу цілком вмотивовано було б подати в окремому параграфі опис контрольного етапу педагогічного експерименту.

Загальні висновки дисертації узгоджено із сформульованими в роботі завданнями, свідчать про те, що мету досягнуто.

Достовірність та наукова новизна результатів, повнота викладу їх в опублікованих працях. Достовірність результатів дослідження забезпечено науково-методичним обґрунтуванням вихідних положень, ефективним використанням теоретичних, і емпіричних методів, які відповідають предметові, меті й завданням дослідження; позитивною динамікою результатів експериментальної методики тощо.

Не викликає сумнівів наукова новизна отриманих результатів, оскільки наукові засади електронного підручника української мови обґрунтовано вперше, розроблено й експериментально перевірено ефективність методики використання е-підручника української мови для учнів 5 класу в освітньому процесі. Прикметно те, що Наталія Семенів є автором електронного підручника «Українська мова. 5 клас», створеного на засадах структурно-функційної моделі. Водночас бібліографічний опис цього видання в списку публікацій авторки в анотації дисертації й авторефераті оформлено з порушенням вимог ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що ускладнює пошук цього підручника в електронних каталогах.

Зміст наукового дослідження повно відбито в авторефераті дисертації, у якому основні положення, фактичні результати й загальні висновки ідентичні дисертації.

Тема дослідження релевантно представлена в тексті роботи, матеріалах експерименту, апробації результатів дослідження, у 19-х публікаціях, з яких 8 – у наукових фахових виданнях України. Позитивної оцінки заслуговує те, що значна частина публікацій, у яких висвітлено матеріали дисертації, має апробаційний характер методичного спрямування.

Загальний висновок. Дисертаційну роботу виконано на високому науковому рівні. Зазначені у відгукові зауваження не ставлять під сумнів вагомість нових науково обґрунтованих результатів, що одержала Наталія Семенів, а лише можуть слугувати підґрунтям для дискусії.

Основні теоретичні положення, висновки й рекомендації дисертаційної роботи стануть у пригоді розробникам електронних освітніх ресурсів, а також учителям-словесникам у процесі використання навчальних, інформаційних і довідкових матеріалів та засобів, розроблених в електронній

формі та представлених на носіях будь-якого типу або розміщених у комп'ютерних мережах, необхідних для ефективної організації освітнього процесу, у частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, змістом та оформленням дисертація з теми «Лінгводидактичні засади створення і використання електронного підручника української мови для 5 класу (на матеріалі розділів: Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія)» відповідає пунктам 9–10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Семенів Наталія Любомирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент

Доктор педагогічних наук,
доцент, проректор з наукової роботи,
професор кафедри слов'янської філології
Херсонського державного університету,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ОМЕЛЬЧУК

20 червня 2019 р.

С. А. Омелчука
Затверджую фахівець ВК